

Boekbespreking

Wat kan er nog geschreven worden? Ontelbare identiteiten, racisme en micro-revoluties

Imane Kostet Universiteit Antwerpen, departement Sociologie
imane.kostet@uantwerpen.be

Sinan Çankaya (2020) *Mijn ontelbare identiteiten*. Amsterdam: De Bezige Bij. 243 pagina's, € 23,99, ISBN 9789403184005.

Toen ik gevraagd werd om *Mijn ontelbare identiteiten* van Sinan Çankaya te bespreken, manifesteerde zich bijna meteen een onaangename twijfel. Ik liet de uitnodiging enkele weken liggen terwijl ik de confrontatie aanging met dezelfde terugkerende vragen – vragen die achteraf gezien merkwaardig sterk bleken aan te leunen bij het uitgangspunt van het boek zelf. ‘Wat kan ik schrijven?’, echode door mijn hoofd, ‘Wat kan er nog geschreven worden?’ Dat mijn initiële reactie min of meer overeenstemde met Çankaya’s antwoord op de uitnodiging van zijn oude middelbare school om te spreken op het veertigjarige jubileum, ‘Wat willen jullie dat ik zeg?’ (p. 9), is minder toevallig dan opmerkelijk. Waar de auteur twijfelt om in te gaan op het verzoek omdat het hem niet duidelijk is in welke hoedanigheid hij op de viering mag verschijnen, welke ruimte hij heeft om te spreken over onder andere zijn ervaringen met racisme op de desbetreffende school of wat zijn bewegingsruimte is, kwam mijn twijfel immers voort uit gelijkaardige bezorgdheden. ‘Hoeveel mentale ruimte heb ik om dit werk te lezen en erover te schrijven?’, ‘Vanuit welke positie dien ik erover te schrijven?’, vroeg ik mezelf af. Spreken of schrijven als minderheid verloopt zelden zonder zorgen, je bevraagt jezelf omdat je hoe dan ook streng bevraagd zal worden. Als cultureel antropoloog en zoon van Turkse mi-

---

granten weet Çankaya als geen ander dat zijn verhaal doorgaans op veel weerstand stuit, en rond die weerstand bouwt hij zijn verhaal op. Maar juist omdat het verhaal is wat het is en doet wat het doet, kon ik me als cultuursociologe en dochter van Marokkaanse migranten moeilijk inbeelden dat ik behoor tot het lezerspubliek dat de auteur in gedachten had. Toch ging ik ondanks mijn eigen aanhoudende twijfels in op het voorstel om dit werk te bespreken.

Etnische verschillen relevant gemaakt

Mijn ontelbare identiteiten is een scherp en toegankelijk geschreven boek, dat aan de hand van autobiografisch materiaal en sociologisch-antropologische inzichten de problematische wijze belicht waarop we als samenleving omgaan met identiteit en hoe we falen te erkennen dat identiteiten meervoudig en vloeibaar zijn. Wanneer Çankaya uitgenodigd wordt om te spreken op het veertigjarige jubileum van zijn oude middelbare school, worden allerlei herinneringen opgeroepen aan zijn jeugd en deze school in het bijzonder. De auteur groeide op in een diverse volksbuurt in Nijmegen, maar in zijn klas op de middelbare school zaten voornamelijk witte kinderen. Op deze school – want identiteiten staan nooit vast en worden altijd gevormd in de sociale interactie – werd Çankaya plots een ‘Turk’ en is hij de rol van Turk met de tijd zelf gaan vertolken. Alsof deze categorisering alleen niet gewelddadig genoeg was, kreeg hij ook nog les van Nico Konst die actief was in de extreemrechtse Centruumpartij. De geschiedenisleraar stond bekend om zijn racistische, seksistische en homofobe opmerkingen en liet het ook niet na de jonge Sinan in te spreken dat er van hem niets zou worden. Wanneer de jongen het racisme aankaart bij de conrector van de school, wordt hij niet serieus genomen: volgens hem doet de leraar geen ‘discriminerende’ uitspraken en voelt het misschien gewoon zo aan voor de leerling. Al vroeg in zijn leven krijgt Çankaya dus te ervaren dat zijn verhaal weerstand oproept bij vele leden van de meerderheidsgroep, maar dat praten over racisme-ervaringen sommigen bovendien het gevoel geeft dat ze persoonlijk tegen de schenen worden geschopt. Schijnbaar niet geïntimideerd door deze weerstand, biedt de auteur ons op pertinente wijze verder inzicht in dit alledaags racisme, in processen van uitsluiting, stigmatisering en etnische profilering en hun desastreuze impact op zowel iemands identiteit als de samenleving in haar geheel.

De titel van het boek zou niet geslaagd verwijzen naar zijn ontelbare identiteiten als de auteur niet ook stilstond bij zijn interacties met de imaginaire Turkse gemeenschappen. Zoals ze in Nederland doorgaans snel zijn om Çankaya duidelijk te maken dat hij toch geen ‘echte’ Nederlander is, wordt het hem ook in Turkije snel duidelijk dat hij daar een buitenlander is. De schrijver heeft zich nochtans in zijn jeugd lang een ‘echte’ Turk gevoeld: ‘Het Turks nationalisme zat “in mijn aderen”, zoals “het Turkse bloed” dat er “doorheen stroomde”’ (p. 50). Tijdens zijn universitaire opleiding leerde hij anders – kritisch, historisch en antropologisch – kijken naar nationalisme en unitaire identiteiten en brokkelden zijn eigen nationalistische

---

gevoelens radicaal af. Terwijl nieuwe antropologische inzichten hem ingrijpend demonteerde, zoals hij het verwoordt, kreeg Çankaya vanuit verschillende hoeken echter weer allerlei vastomlijnde labels toegekend. Nadat hij het Turkse regime en nationalisme bekritiseerde in zijn columns na de staatsgreppoging in 2016, werd hij door nationalistische Turkse Nederlanders uitgemaakt voor ‘landverrader’ en ‘nep-Turk’. Tegelijkertijd had Çankaya zich juist in lange tijd niet zo Turks gevoeld als in deze periode: het anti-Turks sentiment dat in Nederland begon te heersen na deze coup maakte zijn Turkse identiteit immers saillant. Hiermee wijst de auteur op een van de belangrijkste inzichten in de sociologisch-antropologische literatuur over de sociale constructie van etnische groepen: etnische verschillen zijn niet zo zeer vaststaand noch inherent relevant, ze worden relevant *gemaakt* in tijden van conflict. Deze pijnlijke gebeurtenissen voltrekken zich weliswaar tegen een achtergrond van ook speelse, luchtige ervaringen waar de auteur enigszins melancholisch op terugblijkt. Hij sleept de lezer moeiteloos mee in zijn boeiende interacties met de kinderen, jongeren en volwassenen in zijn diverse volksbuurt. Een ‘probleemwijk’, ‘aandachtwijk’, ‘krachtwijk’ of ‘prachtwijk’ – ook de identiteit van een wijk ontstaat in sociale interactie – waar quasi-iedereen even rijk of eerder even arm was en waar etnische groepen ondanks het politieke klimaat niet tegenover elkaar stonden.

‘Er is niet één stem onder migranten’

De auteur onderscheidt zichzelf met dit boek door zijn groot vermogen tot kritische zelfreflectie. Hij aarzelt niet om zijn eigen vooroordelen te bevragen en is minstens zo streng voor zichzelf als voor anderen. Zijn sociologische verbeelding maakt hem bovendien erg bewust van hoe zijn verhaal misbruikt kan worden, waardoor hij lang twijfelt om in te gaan op het eerder vermelde verzoek van zijn oude school. In tegenstelling tot wat zijn geschiedenisleraar wou geloven, is er wel wat van hem geworden. Meer nog, Çankaya, die zichzelf een ‘klassenmigrant’ noemt, vertolkt het ideaal van sociale mobiliteit; het migrantenkind dat het misschien wel moest doen met minder economisch, sociaal en cultureel kapitaal dan zij die tot de witte middenklasse behoren, maar dat zich toch mooi heeft opgewerkt tot universitair docent. Spreken vanuit een dergelijke positie brengt altijd het gevaar van symbolisch geweld met zich mee, je weet immers nooit goed waarom ze je verhaal willen horen:

Ik twijfel, omdat ik niet weet in welke hoedanigheid ik mag verschijnen. Mijn brein katapulteert vooroordelen, vuurt ze één voor één af: word ik niet uitgenodigd als een trofee, zodat mijn oude school zich op zijn borst kan kloppen? Het verhaal van een migrantenkind uit de nabijgelegen achterstandswijk dat zich via het onderwijs omhoog heeft gewerkt, en daarmee het verlichtingsideaal van Nederland vervolmaakt? [...] Of juist het tegenovergestelde: de zielige migrant, het slachtoffer dat geholpen moet worden. Het goedhartige paternalisme, dat je niet serieus neemt, voor de helft meetelt en de lat verlaagt. Van het kaliber: beestmens kan ook praten, knap zeg. (p. 13)

Çankaya heeft volkomen terecht weinig zin om indirect aan dergelijke racistische voorstellingen bij te dragen. Zijn cynisme wordt versterkt door de ‘Hirsi Ali’s van deze wereld’ die volgens hem kritiek leveren op de eigen groep om door de dominante groep gehoord te worden, alsook door de minderheden die als het ware ‘smeken’ om geaccepteerd te worden maar daardoor zichzelf juist een minderwaardige positie toekennen. Gelukkig is er zijn vriend Onur om hem op zijn eigen reductionisme te wijzen. ‘Het doet er niet toe, ik word ook doodmoe van die cynische stukken over *bounties* en huisallochtonen’, zegt hij, ‘Er is niet één stem onder migranten’ (p. 46). Çankaya weet dat zijn verhaal ook nu op weerstand zal stuiten, hij brengt dan ook een verhaal ‘van een Nederland dat zichzelf een tolerant zelfbeeld aanmeet, terwijl de werkelijkheid anders laat zien. Een werkelijkheid met alledaags racisme, mediageweld en politieke koehandelaars’ (p. 14). En net daarom beslist hij te spreken op de viering. Hij is immers een voorstander van wat hij ‘microrevoluties’ noemt: grensverleggende overtredingen van sociale regels in alledaagse interacties, zonder noodzakelijk oplossingen aan te reiken.

Een vernieuwende toon?

Er is niet één stem onder migranten en hun nakomelingen, maar we kunnen wel spreken van een collectieve ervaring. En zo is dit verhaal niet louter een individueel verhaal; onze subjectieve ervaringen weerspiegelen sociale structuren. Dat Çankaya door middel van persoonlijke ontmoetingen veel weet te vertellen over maatschappelijke uitsluiting is niet onopgemerkt gebleven. Hij won met dit boek de eerste Sociologische Bril, een prijs voor het beste sociologische publieksboek van 2020, en werd ook bekroond met de Jan Hanlo Essayprijs Groot (2021) en de E. du Perronprijs (2020/2021). Toch heeft het boek op mij niet de indruk achtergelaten die het kenmerkend achterliet op vele anderen, waaronder de jury van de Sociologische Bril – die, niet onbelangrijk, nogal wit is. Volgens het juryrapport¹ slaat het boek ‘een vernieuwende toon aan [...] Het schuurt, confronteert, ontsluit, geeft taal en wijst tenslotte een weg naar het denken over onszelf via anderen en over de Ander via onszelf.’ Uit de sterke tegenstelling die in de weer wordt gebracht om dit boek te loven, komt nogmaals naar voren dat ik (de Ander?) wellicht niet behoort tot het lezerspubliek dat Çankaya in gedachte had. Het kan ook bijna niet anders, vanuit het perspectief van een cultuursociologe met Marokkaanse ouders, een schoolvoorbeeld van een ‘klassenmigrant’, zijn het inderdaad niet mijn regels of normen die overtreden worden door Çankaya’s microrevolutie. Dit in acht genomen ontsluit het boek weinig en is ook de toon niet erg vernieuwend, hoewel ik me wel volledig kan vinden in de keuze om dit boek te bekronen omdat het een complexe maatschappelijke problematiek weet te beschrijven op een publieksvriendelijke wijze. Ik doe mezelf graag geloven dat ik hiermee geen kritiek uit op de auteur noch op zijn werk, omdat het simpelweg nooit zijn bedoeling was om een indruk achter te laten op mensen met mijn achtergrond. Wat kan er voor ‘ons’ immers nog gezegd worden? Zoals Onur

---

¹ Beschikbaar via <https://sociologischebril.nl/de-nacht-van-de-sociologie/juryrapport-winnaar-sociologische-bril-2020/>, verkregen op 26 oktober 2022.

---

doodmoe wordt van alle stukken over ‘*bounties* en huisallochtonen’, word ik – en velen met mij – doodmoe van verhalen die zich gedwongen blijven herhalen. Aan lezers met de achtergronden die Çankaya en ik delen uitvoerig uiteenzetten hoe er getwijfeld wordt aan je loyaliteiten wanneer Turkije tegen Nederland een voetbalmacht speelt, hoe je naam telkens weer verkeerd wordt uitgesproken, hoe je herhaaldelijk gevraagd wordt door wildvreemden of je wel Nederlands spreekt, hoe je moet ervaren dat je te Turks bent voor Nederland en te Nederlands voor Turkije, hoe je toch echt gewoon van Nijmegen bent, hoe Nederland toch niet zo open is als men wil geloven: dat is net als tegen een boer zeggen dat een koe melk geeft. Bij wie dit reeds onderging roepen deze verhalen niet de minste bevreemding of verrassing op. Misschien brengt het boek niet zozeer een nieuw perspectief binnen, maar werd er eerder simpelweg niet geluisterd naar de vele gelijkaardige en minstens zo genuanceerde verhalen die dit werk voorgingen.

De microrevolutie waar ik voor pleit, zou zich verwezenlijken in een schrijven dat praktiseert waar het voor staat. Een schrijven dat niet alleen benadrukt dat minderheden niet minder Nederlander of Belg zijn, maar dat ook daadwerkelijk gelooft. In een dergelijk schrijven openbaart zich een heel ander verhaal. Een verhaal waarin de zoveelste generatie van ‘minderheden’ niet zo makkelijk te onderscheiden is van de ‘meerderheid’ omdat de grenzen tussen deze groepen daadwerkelijk worden uitgedaagd. In dat verhaal zouden er voor elke persoon die vraagt aan een Turkse Nederlandse jongeman of hij Nederlands spreekt, twee Süleymans of drie Onurs zijn die zijn naam vlekkeloos uitspreken – en dat als even ‘echte’ Nederlanders. ‘Machtsverhoudingen, machtsverhoudingen’, hoor ik de kritische stemmen al denken, maar het zijn toch *microrevoluties* voor iets?

Over de auteur

Imane Kostet is als onderzoeker verbonden aan het departement sociologie van de Universiteit Antwerpen. Haar onderzoek richt zich voornamelijk op symbolische grenzen in superdiverse samenlevingen met een focus op processen van ‘etnicisering’ van sociale verschillen. In mei 2022 verdedigde ze haar proefschrift dat handelt over hoe kinderen etnische en sociale klassegrenzen verschuiven.